

Vzdělání? Jen pro někoho

Máme-li si udržet dynamiku provázející náš vstup do EU, zejména flexibilitu pracovních sil, potřebujeme reformy vzdělanostního motoru společnosti. Industriálně založený růst stojící na importu technologií a investic nám nevydrží. Potřebujeme zvětšit naši přidanou hodnotu.

Nejde jen o růst počtu vzdělaných, ale také o sociální prostupnost společnosti a dostupnost nejvyššího vzdělání pro nižší sociální vrstvy, pro jejich vzestup. Vzdělání podporuje flexibilitu a otevřenost proti rozštěpení společnosti na notoricky vzdělané a nevzdělané. Mobilita zvyšuje konkurenci a brání vzniku uzavřené „třídí mentality“.

Náš vzdělávací systém je však sociálně uzavřený, dokonce diskriminační. Základní škola není s to překonávat nerovnosti v sociálním a vzdělanostním původu dětí. Například u romské menšiny přenáší segregaci, sociální vyloučení, nevzdělanost a nezaměstnatelnost z rodičů na děti. Resort školství se vůči romským chlapcům a dívkám dlouhodobě chová neprofesionálně, problém ignoruje a zapírá jak v jeho rozsahu a dopadech, tak v řešení. Základní školy tento postoj ve většině převzaly a výsledky jsou katastrofální: prokazatelný transfer sociálního vyloučení v další generaci. Přitom jde o tisíce romských chlapců a dívek, kteří opustí školu pologramotní a nezaměstnatelní.

Míří rovnou na pracovní úřad, do světa sociálních dávek výhodných pro nekvalifikované a do polosvěta sociální degradace a devastace, od drog přes prostituci až po kriminalitu na dně společnosti.

Co činí základní škola v extrému s romskými žáky, provozuje se vzdělanostními šancemi neromských žáků ze sociálně a vzdělanostně nižších vrstev méně drasticky, ale univerzálně. Děje se tak i v důsledku uzavřenosti a selektivnosti středního školství, zvláště gymnázií. Zde je nejužší hrdlo růstu vzdělanosti a životních šancí dětí. Nástrojem je přijímací zkouška, v níž se záměrně zkouší to, co se děti neučí, ale co získají ve vzdělanější rodině nebo v placené mimoškolní přípravě. Naše základní a střední školství jsou hlavními producenty dlouhodobě nezaměstnaných, sociálně vyloučených a stále hůře zaměstnatelných lidí s nízkou kvalifikací a ze sociálních vrstev s nižším vzděláním. V sociální selektivnosti zbývá na vysoké školy sice menší, ale významný díl. Jsme na předních místech v hloubce sociálních nerovností v přístupu ke vzdělání, a tím i v mrhání dobrými studenty z nižších vrstev. Tažením proti otevřenosti, zrušení přijímacích zkoušek, školnému a dalším nástrojům tlaku na výkonnost učitelů i studentů se podařilo vysokým školám i politické reprezentaci dosáhnout opaku toho, co deklarují jako hlavní cíle školství i vzdělání.

Výkonovou kvalitou vzdělání, výsledky výzkumu v mezinárodních srovnáních i v mezinárodních hodnoceních univerzit zůstává naše školství v pásmu podprůměru, ne-li zaostalosti. Jeho špatné motivační a výkonové schopnosti dokumentují nízké podíly studentů pokračujících v zahraničním studiu i to, že majetnější a výkonově orientované vrstvy posílají děti na zahraniční univerzity. Probíhá opět historický odliv našich elit.

Do sektoru školství půjde strukturální pomoc EU. Výjimkou je pražská radnice, která strukturální prostředky pro výzkum a univerzity promarnila tak, že hrozí odliv části výzkumu z Prahy. Investice do vzdělání musí být cílené. Nikoli však další prosté výdaje na školství, ale zvyšování otevřenosti a prostupnosti na základní a střední úrovni a plný přechod k nememorativnímu vzdělání. U vysokých škol pak investice do vývoje a výzkumu a jen touto cestou do výuky. Příjmy a mzdy navíc sytí „šedá“ akademická ekonomika.

Naše univerzity potřebují posílit výzkum, který řeší problémy a má použitelné výsledky. Pokud podle těchto kritérií nebudou univerzity nabízet výuku a vybírat pedagogy, nehneme se dopředu. Nadále produkujeme spíše modernější auta než vzdělání.

O autorovi| IVAN GABAL, autor je sociolog

Autor: IVAN GABAL